

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ ДАВНІХ УКРАЇНЦІВ

Досліджено філософсько-релігійні погляди давніх українців. Доведено, що філософське мислення було характерне для людини давнього часу. Світогляд і філософсько-релігійні погляди були персоніфіковані у вірі в добрих покійників, берегинь, а також у злих мерців – упирів, у птахів, як втілення душ померлих предків та ін. Слов'янська міфологія зберегла багато реліктових анімістичних вірувань у берегинь, русалок, мавок, яких людина наділяла рядом спільних рис (образів, функцій, ритуалів). Констатовано, що християнство перейняло від язичницької релігії значну частину вірувань і обрядів, які використовувалися в минулому і використовуються християнством та іншими релігіями у наш час, вже зі зміненою символікою, що свідчить про релігійний синкретизм.

Ключові слова: філософія; архаїка; поховальні обряди; голуби; семантика; русалки; віра.

Постановка проблеми. Переломлюючись через призму відчуттів, сприйняття довкілля у свідомості людей, які ще не виділяли себе з природи, вони інстинктивно набували суто людських якостей. Однак відчуючи безпорадність перед стихіями, первісні люди мимоволі одушевляли їх, наділяли надприродними рисами. Філософське мислення було притаманне ще палеолітичним мисливцям. Оскільки вже у палеолітичні часи були поширені певні поховальні обряди, можна зробити висновок про формування в свідомості первісних мисливців уявлень про загробне життя. З огляду на розвинені тотемістичні вірування логічно припустити, що саме тоді поступово почав складатися культ померлих родичів. Сталося це, отже, ще в період зародження матріархату, а не в час укріплення патріархату та переходу до землеробства, як вважає, наприклад, В. Ф. Давидюк [14, с. 45].

Аналіз досліджень і публікацій. Філософсько-релігійні погляди давнього населення України досліджувати такі вчені, як: Афанасьєв А. Н., Рыбаков Б. А., Гнатюк В. М., Нечуй-Левицький І., Давидюк В. Ф., Килимник С. І., Пономарьов А. П., Попович М. В., Лозко Г. С. та ін. Серед учених немає єдності в питанні, яку ж із форм архаїчних вірувань вважати найдавнішою й у якій послідовності вони виникали [16, с. 11; 42, с. 15–16]. Перед оформленням у власне релігійні вірування вищезгадані світоглядні форми мали пройти чотири стадії: а) тотемізм – віру в рослинного чи тваринного предка кожної родової групи; б) первісну магію та фетишизм (поклоніння предметам); в) манізм – культ померлих родичів; г) анімізм – віру в духів-двійників людей, тварин, рослин та речей.

Мета статті: дослідити філософсько-релігійні погляди давніх українців: манізм – віра у добрих покійників – берегинь, злих мерців – упирів, птахів – втілення душ померлих предків, віра у гілки дерев, як втілення душ предків та ін.

Виклад основного матеріалу. Як найархаїчніший складник стародавніх релігійних вірувань, культ предків увібрав у себе елементи попередніх світоглядних уявлень. Померлих родичів стали уявляти надприродними покровителями й захисниками живих, котрі, за умови умилостивлення їх невидимих сутностей, усіяко сприяли нащадкам, але у випадку неповаги могли й карати. Стародавні люди вірили, наче померлі опікуються й керують також усією природою, тому вбачали у її проявах злу чи добру волю пращурів. Пізніше, втім, в силу об'єктивних причин почалося розшарування неподільної доти сукупності небіжчиків на добрих – «своїх» і лихих – «чужих» померлих й проектування їх образів на довкілля. Таке розмежування спричинилося до появи першої на наших землях релігійної системи, заснованої на дуалізмі.

Система дорелігійних світоглядних уявлень з домінуванням культу предків була притаманна більшості населення Європи та Азії й послужила основою для формування пізніших регіональних релігій, в тому числі й давньослов'янської. Вказане твердження, зокрема, знаходить підтвердження в ході аналізу найдавніших елементів дохристиянських вірувань населення України. Останні також ґрунтувалися на манізмі, котрий отримав своє конкретне втілення у архаїчних образах добрих покійників – берегинь, котрим протистояли злі мерці – упирі.

Особливою пошаною користувалися саме предки-співплемінники як гаранті добробуту й процвітання живих родичів – берегині, тому доцільно усебічно вивчити цей складний міфологічний образ.

Першу згадку про берегинь ми зустрічаємо у давньоруському творі «Слово святого Григорья» (XI ст.), де сказано, що слов'яни услід за іншими язичниками «..почата треби класти Роду і Роженицам преже Перуна бога їх, а преже того клали треби упирем і Берегиням» [15, с. 375].

На підставі даного джерела С. М. Соловійов поклав їх поряд з упирями, як найдавнішими персонажами слов'янської міфології, і стверджував, ніби упир з часом став відповідати Родові (духові всього роду), а берегині – рожаницям (душам-покровителям кожного члена роду) [42, с. 293].

Указане припущення пізніше заперечував Б. О. Рибаків, зазначаючи, що упирі й берегині – не предтечі Рода і Рожаниць, а прадавні символи дуалізму світу, темне нічне й світле денне начала [38, с. 503]. Він прийшов до висновку, що слово «берегині» пов'язане зі словами «берегти», «оберігати», походить від поняття берега і своїми коренями сягає ще мезолітичних часів, коли почалося танення льодовика [39, с. 674].

Точка зору Б. О. Рибаків знайшла підтримку у багатьох дослідників [20, с. 135; 37, с. 31–32]. Проте, на нашу думку, вона переоцінює філософські нахили й можливості первісних людей, конкретно-образне мислення яких неспроможне було синтезувати якісь абстрактні образи упирів і берегинь, що, мовляв, розлиті в усій природі. Звісно, наші далекі предки розрізняли в докільлі його одвічний дуалізм, але сприймали вони його лише у взаємозв'язку з людиною. З удосконаленням світосприйняття ускладнився і світогляд стародавніх людей. Можна припустити, що сталося це саме в епоху зародження культу предків. Тому людське бачення світу еволюціонувало від примітивного одушевлення предметів і явищ природи до більш синтетичних вірувань, пов'язаних з уявленнями про надприродні властивості душ померлих родичів. Саме звідси, імовірно, і треба виводити вірування у берегинь і упирів. Як вірно помітив Б. О. Рибаків, наші пращури розрізняли два типи покійників: душі померлих родичів, а також чужоплемінних мерців і душі самогубців, жертв диких звірів чи природних стихій. Коли перші вважалися покровителями й помічниками роду або племені, то другі мислилися дуже небезпечними та шкідливими [39, с. 462–463].

Згідно з віруваннями праслов'ян (ще з XV ст. до н. е.) мертвих слід було спалювати на вогнищі, звідки їх душі потрапляли на небо й звідти могли надприродно впливати на життя живих [4, с. 250]. Можливо, з даним комплексом вірувань пов'язаний архаїчний звичай «проводів стариків на той світ» [5, с. 18; 23, с. 354], а також передуючий йому ритуал жертвоприношення стариків і, очевидно, первістків, яких громада посидала «в иноє живленьце» підтримати кругообіг буття [17, с. 46]. Не виключено, що саме про означений ритуал іде мова у фрагменті з Чудовського списку XVI ст.: «..упиремь и младенци знаменают мертвыи и берегинямь» [40, с. 155].

Однак, з метою пояснити ворожі людині явища природи, ще мовні предки слов'ян, мабуть, поміщали на небі й душі ворожих іноплеменних померлих.

Звідси неминуче впливав сюжет про взаємну боротьбу предків з їх демонічними антиподами, демонами хмар, вітрів тощо, котрий пізніше оформився у грандіозний міф про битви добрих і злих сил в час грози. Не випадково дослідники 80-х років XX ст. В. Іванов та В. Топоров етимологічно зближували берегинь з пізнішим Перуном [41, с. 168]. Очевидно, останній виокремився якраз зі спільного образу перших. Саме тому, на нашу думку, одне з етимологічних значень слова «берегині (пръгыши)» слід виводити від старослов'янського «пърати» – «ити», «вражати», а ще «очищати» Очевидно, згідно з архаїчними віруваннями, духи добра полювали за духами зла в час грози і вражали їх «вогняними стрілами» – блискавками. Ймовірно, саме від поданої етимології терміну «берегині» і необхідно виводити значення слів «берегти», «берігати».

Про охоронні функції берегинь свідчить цілий пласт архаїчного фольклору. Скажімо, предметним їх уособленням здавна вважалися живі рослини. Так, на Поділлі подекуди колядники розносили на Щедрий вечір свіжозрізані гілки ліщини, котрі через їх охоронні й лікувальні властивості прийнято було зберігати за образами [19, с. 136]. Повсюдно поширений також звичай освячувати у неділю перед Великоднем вербові гілки, що наділялися магічними властивостями [6, 145–246]. Скажімо, на Гуцульщині бруньки з них охороняли обійстя від граду [22, с. 149]. Розповсюдженням по всій Україні є й звичай прикрашати обійстя, поля і городи напередодні Зелених свят галузками дерев, які називаються «майкою», «маєною» («кличанням»). Вносячи їх до господи, слід було промовляти: «Майка до хати – всяка нечисть з хати!» [7, с. 4]. Характерно, що майку належало поміщати обов'язково обабіч хвіртки, воріт, дверей, вікон, в кожному куті хати; на Гуцульщині гілками навхрест «косичили» вікна [13, с. 300].

Поширеним був також ритуал "завивання" березових гілок [38, с. 505; 10, с. 216]. Береза взагалі у східних слов'ян вважалася священним деревом. На думку В. Іванова та В. Топорова, її шанували як жіночий символ [31, с. 169]. Береза завжди уявлялася в нерозривному зв'язку з душами померлих. Скажімо в східнослов'янському поховальному обряді відома практика вистилання труни листям і пруттям березового віника, набивання ними подушки для померлого. Від Росії до Галицького Поділля побутувало переконання, що в березові гілки, якими прикрашали будівлі і подвір'я на Трійцю, вселялися душі померлих родичів. Знаменно також, що після їх ритуального використання березові гілки зберігалися в якості оберегів від блискавки, граду та нечистої сили [40, с. 156, 159, 366].

Взагалі будь-які гілки в час Трійці виступали універсальними оберегами. Крім того, галузки наділялися ще й продукуючими властивостями, виступали символами росту і вегетації [40, с. 314, 364]. Це ж стосується і ритуальних виробів із свіжої зелені, зокрема вінків [40]. Також деякі обряди зі сходу України та з Галичини дозволяють вести мову про

покровительські функції живих рослин, в яких уособлювалися добрі померлі [6, с. 389].

Нарешті, на Поділлі побутувало уявлення, наче душі померлих на Зелені свята виходять з води і поселяються в травах та гілках дерев [40, с. 366]. На Чернігівщині вважали, що «душі померлої рідні приходять до хати й ховаються в клечанні» в час Зелених свят [6, с. 392]. До вказаного доцільно буде додати, що сьомий тиждень по Великодні у східних та західних слов'ян присвячувався і безпосередньо вшануванню духів предків – «дідів» [31, с. 363]. Померлих родичів по всій Україні у цей час умилостивляли, приносячи на могили жертви – трапези «дідам» [13, с. 215].

Прослідкуємо тепер семантику ще одного слов'янського міфологічного образу, котрий, очевидно, витворився в результаті контамінації з культу берегинь. Мова йде про русалок. З берегинями їх ототожнювали ще С. В. Аничков, М. М. Гальковський, Л. Нідерле, В. Мансика і т. д. Але, пов'язуючи берегинь із культурою мертвих, ці вчені не з'ясували їх початкового значення та функцій, автоматично перенісши на них риси, притаманні русалкам [40, с. 156].

Щодо поглядів вчених на русалок, то вони не збігаються. Коли М. М. Карамзін вважав їх німфами дібров [18, с. 81], то О. М. Афанасьєв бачив русалок вже суто водяними німфами, втіленням грозових хмар [1, с. 117]. Разом з тим Б. О. Рібаков вважав русалок німфами води і полів, які піклуються про дощ та запилення квітучого колосся [39, с. 678]. Ряд учених (В. П. Милорадович, а згодом – А. П. Пономарьов та М. В. Попович) вбачали в образах русалок зв'язок із померлими [30, с. 413, 415; 35, с. 13; 36, с. 68]. Ще інші дослідники (Д. Зеленин, В. Петров, С. А. Токарев) намагалися поєднати вказані точки зору, виходячи з припущення про генезу образу русалок [14, с. 99; 44, с. 213]. Нарешті, В. Іванов та В. Топоров відносять русалок до найнижчого рівня слов'янської міфології, включаючи їх у клас неіндивідуальної нечисті [31, с. 450–451].

Слід зазначити, що зв'язок русалок із душами померлих підтверджується чималим масивом фольклорно-етнографічних даних. Так, переважно побутувало уявлення, що в русалок перетворюються померлі нехрещеними діти, дівчата та жінки-утоплениці [6, с. 396; 29, с. 413; 28, с. 115]. Однак на Західному Поліссі, зустрічалося вірування, що русалками стають всі померлі, в тому числі і чоловіки [14, с. 117], що заперечує погляди на них як на заставних мерців. Далі, русалок повсюдно пов'язують із водою. Та це ще не означає, що їх мислили водяними духами. Справа в тому, що вода взагалі уявлялася слов'янами однією з перших стихій світобудови, джерелом життя та засобом магічного очищення. Разом із тим водяний простір осмислювався як межа між «цим і тим» світами [40, с. 386]. Цікаво, що слов'яни вірили, наче русалки живуть у воді цілий рік, але в певний час виходять звідти на сушу [33, с. 47]. На думку С. М. Соловйова, якраз тоді померлі покидають потойбіччя і водним шляхом з'являються в ріках і колодязях, а вже потім виходять звідти [42, с. 113–114]. У всіх областях України колись святкувався навіть особливий Русальний тиждень, що припадав на тиждень до або

після Зелених свят [42, с. 114; 29, с. 414]. Поведінка русалок протягом цього тижня зовсім не відповідає характеру водяних духів. Переважно вони з'являлися на зелених нивах, далеко від води. В ці дні люди не працювали, аби не гнівити русалок, які могли б пошкодити полю, хоча зазвичай берегли його [11, с. 215; 33, с. 47]. Одночасно постійним місцеперебуванням русалок в час Зелених свят були ліси, гаї, де вони сиділи чи гоїдалися на деревах [15, с. 130; 42, с. 114]. Знаменно, що переважно русалки оселялися на березах. В русальних піснях вони зображуються сидячими на білій, кривій березі [6, с. 397]; плакучі розлогі берези колись називалися русальними [40: с. 156; 27, с. 64].

У Зелену суботу відбувався також ритуал «проводів русалок», покликаний мирно позбутися їх, провівши в поле чи до лісу [19, с. 374]. Цей факт, з огляду на вже розглянутий вище зв'язок культу предків із рослинами та деревами, доводить причетність образу русалок до прадавнього культу шанування добрих покійників, про їх пряму тотожність з архаїчними берегинями. На користь цього припущення свідчить також поширений звичай приносити русалкам умилостивлюючі жертви-трапези у полі [11, с. 215; 6, с. 398], вивішувати на найближчих до дому березах сорочки і інший одяг [40, с. 156]. Отже, можна стверджувати, що за основу вірувань у русалок правив культ померлих родичів, з якого бере початок і культ берегинь. Основна його риса – забезпечення живих усілякими благами, турбота про рід та родову власність – проглядає і в образі русалок. Образ же русалки-дівчини є досить пізнім, він засвідчений тільки у XVIII ст. [44, с. 212–213] Дуже близькими до русалок є вочевидь тотожні з ними персонажі східнослов'янського фольклору – мавки (нявки). В народі мавок уявляли то маленькими дітьми, що народилися мертвими чи вмерли нехрещеними, то у вигляді гарних хлопців і дівчат [6, с. 401; 8, с. 27]. Основна їх відмінність від русалок – практично повна непричетність до водяних культів та незлобивість. Так, в Карпатах вони цілком пов'язуються з лісом і горами. За уявленням, мавки допомагали людям доглядати й охороняти худобу на полонині, виступали активізаторами вегетації природи [15, с. 131; 13, с. 252]. Учені зійшлися на думці, що слово «мавка»(нявка, майка, малфа східних слов'ян, пауака, пауіе – західних та південних) походить від «нав'я», що в балтослов'янській лінгвістичній традиції означає «мерці, покійники» [14, с. 101] (сам термін «нав'я» початково пов'язувався, очевидно, з уявленням про поховальний човен, яким пливуть у царство померлих (індоєвр. – «судно» – «мерть»)) [31, с. 195; 45, с. 71]. Звідси випливає, що вірування в мавок своїми коренями сягають культу померлих родичів.

Тотожність мавок із русалками так чи інакше визнають більшість дослідників [33, с. 49; 14, с. 100; 41, с. 122]. Лише В. Ф. Давидюк вбачає в них цілком відмінні за своєю структурою образи (один з яких більше тяжіє до культу предків, інший – до культу рослин), що внаслідок фольклорної взаємодії з часом контамінувалися [14, с. 101–102]. Але з цим твердженням не можна погодитися, оскільки багато даних свідчать про протилежне. По-перше, сама назва мавок

зближує їх з душами померлих, із водою, а отже, й з русалками. По-друге, слід згадати, що один з основних днів поминання померлих, приурочений до останнього четверга великого посту, називається в народі Навським (Мавським, Мертвецьким) Великоднем [6, с. 252; 13, с. 295]. Одночасно в четвер на Зеленому тижні святкувався Русальний Великдень, який також мав назву Мавського (Навського) [11, с. 338]. По-третє, у фольклорі нерідко згадується, що мавки, як і русалки, люблять гойдатися на вітті дерев, особливо на березі [15, с. 49].

Дослідники помітили зв'язок образів мавок безпосередньо з берегинями. Зокрема О. М. Афанасьєв звернув увагу, що найдавніше значення слова «берег (брьг)» – гора, і пов'язав його з уявленням жителів Карпат про те, що мавки живуть на вершинах гір. На його думку, отже, назву «ерегиня» могли вживати й на означення мавки [14, с. 100]. В. Іванов та В. Топоров на основі «Повчання духовного дітям» (XVI ст.), де сказано: «...уклоняйся поревну и аполовину, и мокоши, и перегини» [40, с. 156], етимологічно зближували назву «берегиня» із старослов'янським «пръгѣня» – горб, порослий лісом, хоч і не виключали змішування зі словом «берег» [31, с. 168]. Якщо згадати, що усі слов'яни влаштували свої святилища на вершинах гір та горбів [39, с. 121, 137], і що найдавнішими святилищами були саме священні гаї – "рошення" [15, с. 52; 3, с. 78], які, очевидно, й мислилися помешканням померлих родичів, неважко звідси провести паралелі як з мавками, так і з русалками.

Слід відзначити семантичний зв'язок між майкою (масною, клечанням), маєм (травнем) як місяцем померлих предків (пор. словен. гзіаісек) та майками (в Галичині та на Буковині так звуть мавок) [41, с. 160]. Тут наочно відображений взаємозв'язок образів берегинь, русалок та мавок.

Необхідно згадати ще й про таких персонажів слов'янської міфології, як вили, оскільки їх образи мають у собі риси як русалок, так і мавок, що свідчить про їх взаємоідентичність. Даних персонажів ми зустрічаємо вже в «Слові нікоего Христолюбця» XI ст. (списки XIV і XV ст.): «І вірують в Перуна, і в Хърса, і в Сима, і в Ръгла, і в Мокошь, і в Вили, іх же числом тридесяте сестрениць...» [15, с. 368]. Про шанування вил мова йде також у «Слові св. Григорья», а ще – в «Уставі Преподобного Савви» (рукопис XVI ст.): «ли молилася еси Вилам...» [15, с. 380]. Як справедливо зазначив Б. О. Рибаків, у староруських джерелах повсюдно згадуються вили, однак немає русалок, тоді як в етнографічних матеріалах ситуація протилежна: нема вил, зате є русалки. Дослідник припускає, що русалок в тексті замінили вилами переписувачі-болгари [39, с. 582].

За свідченням етнографічних джерел, світ було створено саме птахами, причому у різних варіантах згадуються то два голуби на двох дубах, то три голуби на одному дереві, або й один сокіл [12, с. 37]. Вважається, що птахи-творці сидять на одному дереві, однак число птахів – два – може бути первіснішим, аніж три. Аргументується дана думка паралелями з Вед, де зустрічається святе дерево з двома птахами на верхечку [12, с. 34–35, 36, 37].

Найвірогідніше, люди мислили під виглядом птахів-творців саме душі померлих родичів-охоронців – берегинь. На таку думку наштотують дослідження В. В. Іванова та В. М. Топорова, згідно з якими у віруваннях праслов'ян птах, що сидить на дереві, мислився душею померлого, готовою злетіти на небо [32, с. 9]. Крім того, саме про душу померлого предка у подібні голуба, що прилітає до жертви, поміщеної на дерево, йде мова у реліктовому заклинанні про дощ, зафіксованому у кінці XX століття в Галичині [7, с. 4].

Сакралізація птахів була обов'язковою умовою належності до «вишнього», «того» світу. Мабуть, саме цим зумовлюється факт жертвоприношень людьми своїм божествам птиці, зокрема курей. Їх знаходимо у численних «Словах» проти язичників давньоруських авторів [10, с. 332]. Можливо, жертвна птиця, окрім своєї відкупної функції, наділялася давніми слов'янами ще й охоронними властивостями, що безпосередньо прив'язує її до культу берегинь. Певно, із такою семантикою птиці пов'язані й охоронні жертви наших пращурів, в ході яких часто використовувалися кури чи півні [2, с. 166; 27, с. 35; 46, с. 268].

Оскільки в джерелах берегині майже завжди згадуються в множині, виникає закономірне питання про їх кількість. Зі «Слова Христолюбця» дізнаємося аж про «тридесяте сестрениць» [15, с. 368]. Взагалі на початковому етапі розвитку давніх вірувань конкретної кількості берегинь не існувало, а множина мислилася ознакою спільності померлих родичів. Та згодом у міфологічній свідомості на довгий час закріпилося уявлення про двох берегинь. Зокрема, до парного культу берегинь слід відносити й трипільські ритуальні посудини-«біноклі» без дна [34, с. 223], призначені, можливо, для жертвоприношення їм на засіяному полі.

Чимало підтверджень парності берегинь подає й фольклор. Так, найдавніші із реліктових етіологічних коляд згадують двох голубів-деміургів. Зелено маєну (клечання) намагалися розміщувати обабіч дверей та вікон, чи перехрещували їх. Узагалі хрестоподібне позначення берегинь у вигляді крин-лілій свідчить про їх парність. Необхідно згадати також про двополатевих кам'яних ідолів, котрих у різний час знаходили в Галичині й називали в народі Кум-Кума, Сива і Жива, Близнюки [21, с. 31–32]. Очевидно, ці стародавні «божища» зображали берегинь-предків і встановлювалися у святилищах чи на стародавніх кладовищах.

Висновки. Таким чином, образи берегинь виокремилися, без сумніву, із культу предків, хоч і містять у собі ряд анімистичних рис. Можливо, що спочатку вони уявлялися птахоподібними мешканцями загробного світу – вирію, добрими духами, що вели безперервну боротьбу з генетично однотипними їм духами зла. Подібні уявлення вилилися згодом у найдавніший протослов'янський «грозовий» міф, котрий у дуже деформованому пізнішими міфологічними нашаруваннями вигляді дожив до наших днів.

Коли в середовищі давніх людей почали формуватися материнські роди, що привело до появи синтетичного образу Великої Богині-Матері, берегині втратили свою сакральну першість і уявлялися вже в

якості її супутниць та помічниць. Певно, якраз в цей час з'явилися такі їхні назви, як русалки, вили та інші. Одночасно вони продовжували шануватися паралельно з Богинею-Матір'ю.

Після прийняття християнства, як засвідчують письмові джерела та фольклор, прадавніх берегинь продовжували шанувати як під первісними іменами (берегині, мавки), так і під пізнішими, синонімічними (русалки, вили). На це вказують спільні риси в їх

міфологічних образах та функціях, а також практично тотожні посвячені їм ритуали.

При дослідженні філософсько-релігійних поглядів українців науковцями констатовано, що християнство перейняло від язичницької релігії вірування і обряди, які використовувалися в минулому і використовуються християнством та іншими релігіями і зараз [24, с. 10–11, 14–15, 21, 27; 25, 26].

Список використаних джерел

1. Афанасьев А. Н. Живая вода и вешее слово. – М. : Советская Россия, 1988. – 512 с.
2. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народи погляди та вірування. – К. : Довіра, 1993. – 414 с.
3. Бучма О. Релігії стародавніх спільнот // Історія релігії в Україні: У 10 т. – Т. 1. 15 Дохристиянські вірування; Прийняття християнства. – К. : Український Центр духовної культури, 1996. – С. 63–84.
4. Введение христианства на Руси. – М. : Мысль, 1987. – 250 с.
5. Велецкая Н. Н. О роли фольклора в изучении славянских древностей // Средневековая Русь. – М. : Наука, 1976. – С. 18–24.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. – К. : Оберіг, 1993. – С. 145–246.
7. Генік В. Дохристиянська Богородчанщина // Слово народу. – 1997. – № 64(702). – 62 с.
8. Гнатюк В. М. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків // Знадоба до української демонології / Зібрав Володимир Гнатюк/. – Т. II, випуск 1 // Етнографічний збірник Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1912. – Т. XXXIII. – С. V–XLII.
9. Грушевський М. Бібліографія (рецензії і справоздання) // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1904. – Т. LX., Kh.IV. – 467 с.
10. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1991. – 650 с.
11. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – Т. 1. – К. : Либідь, 1993. – 392 с.
12. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – Т. 4., Кн.2. – К. : Либідь, 1994. – 320 с.
13. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження / Відпов. редактор Ю. Г. Гошко. – К. : Наукова думка, 1987. – 472 с.
14. Давидюк В. Ф. Українська міфологічна легенда. – Львів: Світ, 1992. – 176 с.
15. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 424 с.
16. Історія Української РСР: У 2 томах. – К. : Наукова думка, 1967. – Т. 1. – 808 с.
17. Історія філософії на Україні: У 3-х т. – К. : Наукова думка, 1987. – Т. 1. – 400 с.
18. Карамзин Н. М. История государства Российского в 12-ти томах. – Т. 1. – М. : Наука, 1989. – 640 с.
19. Килимник С. І. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. У 3 кн., 6 т. – Кн. 2., – Т. 3–4. – К. : АТ «Обереги», 1994. – 528 с.
20. Котляр М. Ф. Введення християнства в Київській Русі та його наслідки. – К. : Товариство «Знання» УРСР, 1985. – 48 с.
21. Кришук М. Українська міфологія. – Тернопіль : 1994. – 112 с.
22. Кузеля З. Вірування Гуцулів про бурі з остатніх днів червня 1885 року // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1908. – Т. LXXXVI, Kh.VI. – с. 149.
23. Литвинова П. Как сажали в старину людей старых на лубок // Киевская старина. – 1895, июнь. – С. 354.
24. Лозко Г. Велесова книга. Волхвник / Літературний переклад і релігієзнавчий коментар Г. Лозко. – К. : «Сварог»; «Такі справи», 2002. – 368 с. (Серія: «Пам'ятки релігійної думки Русі-України»).
25. Лозко Г. Двовір'я в українській релігійності // Історія релігії в Україні У 10 т. – Т. 1. Дохристиянські вірування; Прийняття християнства. – К. : Український Центр духовної культури, 1996. – С. 273–304.
26. Лозко Г. Релігійна святково-обрядова культура давніх українців // Історія релігії в Україні: У 10 т. – Т. 1. Дохристиянські вірування; Прийняття християнства. – К. : Український Центр духовної культури, 1996. – С. 126–150.
27. Максимов С. В. Нечистая, неведомая и крестная сила. – М. : Книга, 1989. – 176 с.
28. Маркевич Н. А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1991. – С. 52–169.
29. Милорадович В. П. Заметки о малорусской демонологии // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1991. – С. 407–429.
30. Милорадович В. П. Малорусские народные поверья и рассказы о ятнице // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1991. – С. 375–382.
31. Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. – Т. I. – М. : Советская Энциклопедия, 1980. – 672 с.
32. Москаленко М. Фольклорний алфавіт давньоруського космосу // Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. – К. : Дніпро, 1988. – С. 5–46.
33. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К. : АТ «Обереги», 1993. – 88 с.
34. Пастернак Я. Археологія України: Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами. – Торонто, 1961. – 792 с.
35. Пономарьов А. П. Царина народної уяви та її класичні розробки // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1991. – С. 5–24.
36. Попович М. В. Мироззрение древних славян. – К. : Наукова думка, 1985. – 168 с.
37. Рапов О. М. Русская церковь в IX – 1 трети XII в. Принятие христианства. – М. : Высшая школа, 1988. – 416 с.
38. Рыбаков Б. А. Киевская Русь // История СССР с древнейших времён до наших дней: В 12 т. – Т. 1. – М. : Наука, 1966. – С. 476–572.

39. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси. – М. : Наука, 1988. – 784 с.
40. Славянские древности: этнолингвистический словарь в 5-ти томах. – Т.1. – М. : Международные отношения, 1995. – 384 с.
41. Сокил В. Народы легенды та перекази українців Карпат. – К. : Наукова думка, 1995. – 160 с.
42. Соловьев С. М. История России с древнейших времён: В 15 книгах.-кн.1., Т. 1–2. – М. : Издательство социально-экономической литературы, 1959. – 438 с.
43. Тейлор Э. Б. Первобытная культура. – М. : Политиздат, 1989. – 574 с.
44. Токарев С. А. Религия в истории народов мира. – М. : Политиздат, 1976. – 576 с.
45. Шилов Ю. А. Прародина ариев: история, обряды и мифы. – К. : СИНТО, 1995. – 744 с.
46. Чеховский И. Жертвоприношения у календарній магичній практиці українців Карпатського регіону // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології та етнології: Збірник наукових статей / Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича, кафедра етнології, античної та середньовічної історії ЧДУ. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – Т. 1. – С. 266–287.

Г. К. Кожолянко,
д-р ист. наук, профессор,

А. Г. Кожолянко,
д-р ист. наук, доцент,

Черновицкий национальный университет им. Юрия Федьковича,
г. Черновцы, Украина

ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗНЫЕ ВЗГЛЯДЫ ДРЕВНИХ УКРАИНЦЕВ

Исследована философско-религиозные взгляды древних украинский. Доказано, что философское мышление было характерно для человека давнего времени. Мировоззрение и философско-религиозные взгляды были персонифицированы в веру в добрых покойников, берегинь, а также в злых мертвецов – упырей, у птиц, как воплощение душ умерших предков и др. Славянская мифология сохранила много реликтовых анимистических верований в берегинь, русалок, нимф, которых человек наделяла рядом общих черт (образов, функций, ритуалов). Констатировано, что христианство переняло от языческой религии значительную часть верований и обрядов, которые использовались в прошлом и используются христианством и другими религиями в наше время, уже с измененной символикой, свидетельствует о религиозном синкретизм.

Ключевые слова: философия; архаика; погребальные обряды; голуби; семантика; русалки; вера.

G. Kojlianko,
doctor of historical sciences,

A. G. Kojlianko,
doctor of historical sciences, Chernivtsi University, Chernivtsi, Ukraine

PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS BELIEFS OF ANCIENT UKRAINIANS

Summary: the article studies the philosophical and religious views of the ancient Ukrainians. It is proved that philosophical thinking was typical of the man of the ancient time. Philosophical-religious views has been expressed in the belief in the good of the dead, guards, evil dead, vampires, birds, as the embodiment of the souls of the dead ancestors, etc. In Slavic mythology the existing beliefs in the guardians, mermaids, mavok. They were granted the people certain common features (images, functions, rituals). Stated that Christianity borrowed from pagan religion beliefs and practices that were used in the past and used by Christianity and other religions in our time. Key words: philosophy, archaic, burial ceremonies, doves, semantics, mermaids, faith.

Key words: philosophy; archaic; funeral rites; pigeons; semantics; mermaids; faith.

Рецензенти: *Лозко Г. С., доктор філос. наук, професор;*
Предко О. І., доктор філос. наук, професор.

© Кожолянко Г. К., Кожолянко О. Г., 2017

Дата надходження статті до редколегії 10.05.17